

MÁSODIK FEJEZET.

KÖZÉP-EURÓPA KÖZÉPSŐ RÉSE.

A) A svajeci köztársaság.

Történelmi áttekintés.

A mai svajeci köztársaság területét a történelmi időszak kezdetén kelták lakták; a népvándorlás alkalmával burgundiaiak és allemanok foglalták el. N. Károly ideje után Itáliához tartozott, majd a frank birodalom, később Burgundia s végtére a német birodalom kiegészítő részét képezte.

Egyházi és világi urak osztozkodtak a terület felett, míg a nagyobb községek birodalmi közvetlenséget élveztek. A habsburgi ház nyomása ellenhatást szül: az ős cantonok (Schwyz, Uri, Unterwalden) szövetséget kötnek az elnyomók ellen s VII. Henrik császár pártfogása alatt létesül 1315-ben az «örök szövetség», mely a mai Svájc első alapját képezi.

A szövetségnek azután a habsburgi ház igényei ellenében drága véren kelle szabadságát megvédenie; a Morgarten, Sempach, Näfels s Sz. Jakab mellett vívott s győzelmes csaták a Luzern, Zürich, Glarus, Zug által nagyobbodott terület szabadságlevelének megpecsételései. — Midőn később még Solothurn, Freyburg, Schaffhausen, Basel és Appenzell is a szövetséghez állottak, a szövetség számos területébe ékelő városokat és területeket birtokaiba olvasztott, másokat szövetséges viszonyba hozott, vagy a szövetségbe lépni kényszerített. 1499 óta a német birodalomtól elszakadt s 1648 óta európpailag elismert szövetséges köztársaságot képezett.

A politikailag consolidált állam belbékéjét a 16-ik század óta gyakran vallási viszályok zavarják meg. Később a francia forradalom hullámai ide is átesapnak. A nagy forradalom, a császárság, a coalitio által helyreállított európai rend s majd ismét a juliusi forradalom Svájcban is mindannyiszor a dolgok új rendjét, a szövetségnek új s megváltoztatott alapokra való fektetését eredményezi, míg végre az 1848. szept. 12-iki alkotmány az államok eddigi szövetségéből, szövetséges államot alkot, mely azóta a béke áldásait élvezve s a küllelenségektől a számára biztosított örök semlegesség által megóva — gyors fejlődésnek és felvirágzásnak indult.

A svajeci köztársaság természeti viszonyainak jellemzése. — Ipar. — Kereskedés.

A svajeci köztársaság Európa legmagasabban fekvő s leghegyesebb tartománya. Hegyei az Alpok és Jura hegység. Az utóbbi nyugati és éjszak-nyugati határait érinti, az előbbieket főgerincze a köz-

társaság déli részein huzódik, következő főbb csoportokat képezve: A M. Blanc csoporttól, mely a köztársaság délnyugoti csücsát érinti, kelet felé a Pennini- és Lepontini Alpok huzódnak (N. Sz. Bernát, M. Rosa) a Sz. Gothard csoportig, mely az előbbieknél, úgy mint a Berni, Tödi, Tessini és Adula Alpoknak csomópontját képezi. A Splügen hágó összeköti amazokkal az éjszakkeletre huzódó Rhæti, s az egyenesen keletre törő s a köztársaság keleti részeit borító Bernina Alpokat.

Svájcz éjszaki része fensik, gazdagon öntözve az Alpokból éjszak-felé folyó hegyi patakok által.

A köztársaság területe nagyon gazdag kisebb-nagyobb tavakban. A két legnagyobb a Genfi (578 □ $\%$ _m) s a Bodén-tó (481 □ $\%$ _m) a köztársaság nyugati s éjszakkeleti határain van. A Neuenburgi, Morat, Biel tavak a Jura tövéen terülnek el; a Brienzi, Thuni, Vierwaldstätti, Zugi, Zürichi és Walen tavak pedig a svajci fensik s az Alpok meredekbb emelkedéseinek határait jelölik. Déli határait a L. Maggiore és Luganó ékesíti.

Folyóvizei — a tartomány magas fekvésénél fogva — több tengerbe ömlenek. Az Éjszaki (német) tengerbe ömlik a Rajna (Aare [Saane, Emmen, Reuss, Limat] Thur); a Lyoni öbölbe folyik a Rhône (Arve); az Adriai tengerbe a Ticino; a Fekete tengerbe (a Duna közvetítése által) az Inn.

Éghajlati viszonyait tekintve, ez az emelkedés fokozatai szerint nagyon különböző. A hegyóriásokat örök hó borítja, a délre nyíló völgyek már átmenetet képeznek Olaszország déli jellegű éghajlatához, az éjszaki fensik pedig mérsékelt, egészséges éghajlatu, bő esőzésben részesülő, termékeny terület.

Politikai határait képezik: Franciaország, a német birodalom, az osztrák-magyar monarchia (Liechtenstein) és Olaszország.

Nagysága 41,389 $\%$ _m. E területnek 69% termő s 31% terméketlen terület.

A termő terület az egyes művelési ágak szerint:

Szántóföld és kert	14.5%
Szőlő	0.7 "
Rét-legelő	34.8 "
Erdő	19.0 "
Termő föld	69.0%
Terméketlen	31.0%

Gabnaneműekben a köztársaság bevitelre szorul, gyümölcsöt és kevés sőt kivisz, szőlőt nagy szorgalommal ápol, de tetemes bevitelre szorul. Rétei és legelői úgy azoknak nagy terjedelmét, mint minőségüket tekintve kiváló helyet foglalnak el Svajczban, öntözésükre bámulatos és költséges vízvezetékek szolgálnak. A rétek és legelők kitűnő volta alapját képezi a köztársaság kifejtett állattenyésztésének.

Ló 100,000; szamár-öszvér 5475; szarvasmarha 1 mill; juh $\frac{1}{3}$ mill;

kecske 396,000, sertés 334,000; méhészet virágzó, selyembogár és csigatenyésztes erősbödő.

A bányászat tárgyai: kevés arany, ezüst, réz s mintegy $\frac{1}{3}$ millió m.-mázsa-ra menő só. A bányászat alárendeltsége folytán vasműipara is csekély. (Kések, reszelők, puskacsövek.) A gépipar fejlődő. — Nagyszerűen kifejlődött iparág az órákészítés. Ebből a kivitel 1882-ben 1292 m.-mázsa volt. — Az üveg- és agyagcikkék gyártása még alárendelt, annál virágzóbb a faipar annak legkülönbélebb ágai szerint, úgy mint szinte a szalmafonatok készítése is, melyek fontos kiviteli cikket képeznek. Selyemipara és gyapjuszövőszete fejlődő, a pamutszövőszet pedig már kivitelre dolgozik. Egyes vidékeken a csipke-készítés régóta meggyökerezett iparágat képez. Szeszes italok közül nagyon kifejlődött az absynth készítés.

Pénzgység a frank à 100 Rappen = 40 kr. osztr. ért. Súlymérték: 1 mázsa à 100 font à 50 lat à 10 gram = 50 kg. Hosszmérték: 1 rőf à 2 láb = 0.60 méter. Űrmérték: 1 saum à 100 mass = 150 liter.

A kereskedelmet és ipart előmozdító eszközök közül említendők:

Vasúthálózatának hossza: 2886 $\frac{7}{8}$ m.

Távíró 1160 állomás, 6743 $\frac{7}{8}$ m. hosszúság. Minden lakosra évi átlaggal 1 távirat jut.

Posta 2874 állomás, egy lakosra jut évenként 28.4 levél s 18.8 ujság. Kiválólag kereskedelmi czélok-nak szolgál 51 pénzintézet — 88 $\frac{1}{2}$ mill. forint tőkével; ezek között 23 gyakorolja a papirpénz kibocsátási jogot.

Az évi bevétel értéke 33.5 mill. frt, az évi kivitel értéke: 30.8 mill. forint.

A takarékpénztári betétek összege: 116 mill. forint.

A svajczi köztársaság lakosai.

Svajcz 2,846,102 főre menő lakossága a német, francia és olasz nyelvet használja. Legszámasabbak a németek, utánok sorakoznak a franczik, legkisebb számaránnyal szerepelnek az olaszok. E különféle elemeket egyesíti a közös haza szeretete s az ősök által kivívott szabadság.

A svajczi embert kitartó szorgalom és mély vallásosság jellemzi; a természeti erőkkal való harcz edzi erejét, fokozza leleményességét, mely utóbbi azonban — különösen oly helyeken, hol a természet szépségei által oda vonzott idegenek nagyobb számmal jelentkeznek — gyakran túlságba csap át s az idegenek tisztességes kifosztására van irányozva.

Vallásra nézve a lakosság nagyobb fele protestáns (kisebb-nagyobb számban majdnem valamennyi protestáns felekezet itt képviselve van). Kisebb fele római katolikus. A protestáns egyház presbyteriális alapon áll; az egyházszervezet a különféle cantonok szerint különféle.

A prot. papok száma: 1168.

A katolikus egyházat 5 püspök kormányozza; azonkívül van 1 apostoli praefectura, 2 apátság; 2000 világi pap, 438 szerzetes, 2132 apáca.

Szellemi műveltség tekintetében a svajczi köztársaság a kifejlés magas fokán áll. Különösen nagy gond van fordítva a népnevelésre.

A szellemi műveltség előmozdítására szolgál 4.799 népiskola több mint 400,000 tanulóval. — A középiskolák száma 94—9800 tanulóval. Felső intézetei: 4 egyetem, 3 akadémia s a zürichi műegyetem 8 szakosztállyal. Számos szakiskolája közül különösen kiemelendő 30 tanítóképezdeje.

Állami szervezet.

Svajcz államformája a köztársaság. A svajczi köztársaság szövetséges állam, mely 22 cantonból, vagy — mivel 3 közülök két, egymástól teljesen független részre van osztva — tulajdonképen 25 köztársaságból áll. A szövetséges köztársaság törvényhozását — az egyes cantonok s a nép jogainak fentartásával — a szövetséges gyűlés gyakorolja. Határozatait azonban (a mennyiben azok nem sürgős folyó ügyekre vonatkoznak) 8 canton, vagy 30,000 szavazó polgár kívánatára a nép összegének kell jóváhagyás végett felterjeszteni, hasonlóan alkotmányváltoztatás is csak a nép összegének, illetőleg a népösszeg többségének akaratával s akarata szerint eszközölhető. A szövetséggyűlés áll a nemzeti tanácsból s a rendi tanácsból.

A nemzeti tanács tagjai (145) a szövetség összes választó polgárai által 3 évre oly módon választatnak, hogy 20,000 választóra egy képviselő jusson. A rendi tanács a 22 canton 44 — az egyes cantonok törvényei szerint különféle időtartamra választott — küldötteiből áll.

A két tanács évenként egyszer összeül s mindegyik a maga kebeléből választott elnök alatt tanácskozik.

A köztársaság legfelsőbb hatósága — a szövetséges gyűlés által 3 évre választott — s 7 tagból álló szövetségstanács. A szövetségstanács elnöke és alelnöke egy évi időtartamra választatik.

Az igazságszolgáltatásra — a mennyiben a szövetség jogköréhez tartozik — a szövetségstanács által kinevezett törvényszék van hivatva.

Az egyes cantonok — a szövetség s annak törvényes intézményei keretén belül — függetlenek és önállók. Ezekben a törvényhozás jogát vagy az összes szavazó polgárokból álló s évenként egyszer összegyülekező közgyűlés (Landsgemeinde) s a mellette működő országos tanács gyakorolja (tisztá democratiák) — vagy (a képviseleti democratiákban) egy — az egyes cantonokban különféle időtartamra (1—6 év) választott képviselőkől álló képviselőtestület, melynek határozatai, illetőleg az általa alkotott törvények, a canton bizonyos számú választóinak kívánatára az általános népszavazat alá elfogadás (esetleg elvetés) végett beterjesztendők.

A végrehajtást az egyes cantonokban a kormányzótanács gyakorolja, mely vagy a közgyűléstől, vagy a képviselőtestülettől bizonyos időtartamra az összes választó polgárokból választatik.

Választó minden húsz éves svajczi állampolgár, ki politikai jogainak birtokában van. Választható minden választó, az egyház szolgálatában állók kivételével. Az országos czímer ezüst kereszt, vörös mezőben. Színek: vörös, fehér.

A bevételek csak ritkán fedezik a kiadásokat.

Évi bevétel (1883): 17.494,442 forint; kiadás: 17.290,119 forint.

A szövetség államadóssága: 14½ mill. frt,
az egyes cantonoké összesen: 120 mill. forint.

A svajczi köztársaságnak álló hadserege nincs. Háború esetére hadseregének létszáma 202,400 főre van meghatározva. (7.11⁰/o.)

Főváros: *Bern*, 44,000 lakossal.

Zürich 76,000, St. Gallen 21,000, Basel 61,000, Genf 68,000, Neuchâtel 15,000, Luzern 17,000, Lausanne 30,000.

B) A német császárság.

Történelmi áttekintés.

A mai német birodalom területe Cæsar galliai hadjáratai után kezd a történelem keretébe lépni; mint állam a verduni szerződés után kezd létezni.

Német Lajos utódjai alatt a német állam erejét a normannok, szlávok és magyarok, nem különben a szomszéd Franciaország elleni védelem felemészti. N. Károly utódjainak kihaltával a német törzsök a frank Konrádot, s ennek halála után ismét közös megegyezéssel a szászok fejedelmét közös királyuknak elismerik.

A szász uralkodó ház (918—1024) alatt a német állam uralkodó állást kezd foglalni; e ház leginkább kimagasodó alakja I. Ottó, ki a császári koronát megszerzi, mely azután 844 éven át a német királyok fejét disziti. — De a császári korona megszerzése, ha az uralkodók fényét emeli is, az állam erősödésére, hatalmának fejlesztésére, nem volt üdvös. A császárok és pápák viszáljai s az ebből folyó olaszországi hadjáratok az ország összes erejét vették igénybe, úgy, hogy az belsőleg meg nem erősödhetett. — Elkéseredett volt a harcz már a saliai házból származott uralkodók alatt is (1024—1125), de legelkeseredettebb lett a szász házból származott Lothár után trónra jutott Hohenstaufok alatt (1137—1254). A Hohenstaufok házának tragikus bukása után beállott az interregnum. Ezen idő alatt a fejedelmek, herczegek, grófok, egyházi és világi nagyok, egy szóval mindenki, a ki tehetett, annyit markolt a felségi jogokból, annyira kitágította saját jogkörét, a menynyire tehetette, úgy, hogy midőn 1273-ban végtére új királyválasztásra került a sor, a választás oly egyénre esett, kinek büntető kezétől az elhatalmasodott országnagyoknak nem kellett félni.

Habsburgi Rudolf — szakítva elődjének tradícióival — kénytelen volt családi politikát űzni; s e politikának nagyzerű sikere volt.

Ezzel s IV. (Kun) László magyar király segítségével megszerezte a babenbergi ház — Ottokár által bitorolt — örökét, a mivel családja hatalmi kifejlésének első alapjait lerakta. — A királyi méltóság örökössé tétele azonban nem sikerült neki. A királyválasztás különféle házakból származott királyokat ültet a trónra, kik között különösen IV. Károly maradandó érdemeket szerez magának az által,

hogy az arany bullával a királyválasztást rendezi. De ugyanő egyszerűsrimind a választófejedelmeket eddig bitorolt fenségi jogaikban megerősíti s így, ha a koronának külső fényét újból biztosítani is kívánja, a hatalomról véglegesen lemond s Németországban ezentul jog szerint 7 uralkodó van, kik felett a császár csak névleg gyakorol főhatalmat. A mint a választófejedelmek a császártól, úgy a többi fejedelmek és főurak meg a választófejedelmektől kívántak maguknak minnél függetlenebb állást biztosítani, a mi a birodalomnak számtalan kis, tényleg egymástól teljesen független területekre való feldarabolását eredményezte.

A sokoldalú s tevékeny Zsigmond hiába fáradozott a császári hatalom helyreállításán, a habsburgi házból származott utódai pedig sokkal inkább voltak elfoglalva családi — a német birodalmon kívüli hatalmuk gyarapításával, semhogy a birodalmi ügyekkel sokat törődhettek volna.

A 16-ik század elején megindult vallási mozgalom a német birodalmat újból gyengítette. A régi traditiókhöz ragaszkodó V. Károly s a reformatio pártját fogó fejedelmek ellentéte alkalmat nyujt az időközben megerősödött szomszédoknak a birodalom ügyeibe avatkozni s ennek gyengeségét a magok hasznára fordítani. Midőn V. Károly testvére által (1555) az ágostai vallásbékét megkötötte, elismeri, hogy eddigi törekvései hajótörést szenvedtek.

A vallásbéke nem volt állandó. Mindkét párterőt gyűjtött, hogy adott alkalommal ismét megmérkőzzék. Midőn II. Ferdinánd 1619-ben trónra lép, az általa felgyújtott szikra már lobot vetett. A kitört harmincéves háború véghetetlen inséget hozott az országra, az azt befejező westphaliai béke pedig a német egységet s a német birodalom hatalmi állását hosszú időre lehetetlenné tette.

Az 1648-tól 1806-ig terjedő időszak a számtalan darabokra szakított s «heiliges römisches Reich deutscher Nation»-nak inkább csufolt, mint nevezett birodalomnak hosszú haldoklása. A kegyelemdőfést megadja neki a francia forradalom s az ebből kifejtett imperialismus. A francia protectorság alatt keletkezett rajnai szövetség a birodalomnak eddigi névleges egységét is megszünteti. II. Ferencz 1806-ban lemond a német császári címéről, miután már két évvel előbb az osztrák császár címét fölvette volt.

A német birodalmi önálló territoriumok között — uralkodóinak évszázadokon át folytatott kitaró és szívós munkálkodása következtében — Poroszország volt a leghatalmasabb, mert államilag leginkább összeforrasztott és rendezett terület. 1701-ben fejedelmei — eredetileg csak a német birodalmon kívül fekvő porosz tartományra nézve érvényes — királyi címet kapnak; a hét éves háboru után döntő szavuk van Németországban, s Lengyelország felosztása alkalmával a tartomány már nagyhatalomra játsza magát. Igaz, hogy Poroszország is porba tiportatott Napóleon — akkor még győzhetetlennek tartott — serege által, de a bámulatos gyorsasággal történt leveretés s az akkor feltáruló hiányok és körjelek nemhogy elcsüg-

gesztették volna az állam élén állókat, sőt ellenkezőleg: Napoleon szerencséjének balra fordultával, az ország összes még meglevő erejét megfeszítették, hogy a szerzett tapasztalatok által okulva, Európa ügyeinek új rendezésénél szavukat szinte latba vethessék. Így történt, hogy ez állam már a bécsi congressus alkalmával, de még inkább később, az 1820-ban véglegesen állapított s 8 európai hatalom által megerősített szövetségi okmány értelmében, a szövetséggé alakított német birodalom ügyeiben — Ausztria mellett — döntő befolyást gyakorolhatott.

De hosszabb időre e két hatalom együttes szereplése nem volt lehető. A schleswig-holsteini kérdés eldöntésében, illetőleg a két hercegségnek a német szövetség számára való megszerzésében még együttesen jártak el, de ez képezte egyszersmind a meghasonlás magvát. A kitört porosz-osztrák háborúban az előbbi lett a győztes. A kötött béke értelmében Ausztria német-szláv örökös tartományai a német szövetségből kilépnek, melynek rendezésében s új alapokra való fektetésében ezentul kizárólagosan — a schleswig-holstein-lauenburgi hercegségek, a hannoverai királyság, hesseni választófejedelem-ség, Nassaui hercegség s Frankfurt szabad város bekebelezése által területileg is tetemesen gyarapodott Poroszország viszi a döntő szót. Vezetése alatt alakult az éjszak-német szövetség, a déli államok fejedelemeivel kötött szerződések pedig háború esetén a porosz királyság hegemoniáját ezen államokban is biztosítja.

Így felkészülve kezdi Poroszország háborúját Franciaországgal. A háború menete és eredménye minden várakozást felülmutat. A német lelkesedés a siker felett általános volt, s így történt, hogy még a Franciaországgal 1871-ben kötött frankfurti béke előtt, az éjszak-német szövetség s a déli államok kormányaival időközben létrejött megállapodások alapján, Poroszország királyának, mint az új birodalom fejének, a német császári cím felejtésként s általa el is fogadtatott.

A német föld természeti viszonyainak jellemzése. — Ipar. — Kereskedelem.

A német birodalom területének déli része inkább hegyes, éjszaki része sík alföld. Déli részén a Duna felső völgyét kísérő sváb-bajor fensíkot délről az Alpok, éjszakra a Jura-láncz határolják, éjszakkeleten a Bajor- és Cseh-erdő zárják be. Az utóbbihoz csatlakozik a Fenyves-hegység, az Ércz- és Óriás-hegység s az annak keleti folytatását képező s Sziléziát borító Szudeták ágai.

A Jura-lánczolatától éjszakra terül el a sváb frank terrasse, nyugaton a Fekete- és Oden-erdő, éjszakon a Hesseni és Thüringiai erdő által határolva. A Thüringi erdőhöz csatlakozik éjszak és éjszaknyugat felé a Harz- és Teutoburgi erdő, a hesseni emelkedésekhez pedig nyugat felé a Rajna által két részre osztott Rajnai-palahegység, dél felé a Vogesekkel, éjszaknyugat felé az Ardenekkel összeköttetésben.

A német birodalom éjszaki része alföld, az ural-balti- s a volhyniai földhátak emelkedéseivel.

Vizei részint a határát képező Balti- (Rügen és Alsen szigetek) és Német-tengerbe, részint a Duna közvetítése által a Fekete-tengerbe ömlenek. A Balti-tengerbe folyik: a Niemen, Visztula (Brahe), Odera (Warthe, Netze). A Német-tengerbe: az Elba (Havel, Spree, Unstrut, Saale, Elster), a Weser (Aller, Leine, Werra, Fulda). az Ems, és a Rajna (Ill, Neckar, Majna, Mosel, Lahn, Sieg, Wupper, Lippe). A Fekete-tengerbe, illetőleg a Dunába: Iller, Lech, Isar, Inn, Alt-mühl, Naab, Regen.

Számos kisebb tavai között (különösen az ural-balti földhátan) névleg emlithető a Spirding s a sváb-bajor fensíkon a Chiem-tó.

A német birodalom politikai határai: éjszakon a már említett Balti- és Némettenger között Dánia, nyugaton Hollandia, Luxemburg, Franciaország, délen Svájc s az osztrák-magyar monarchia, keleten Oroszország.

Nagysága: 540,671 $\square$ $\frac{K}{m}$. Területének 91.5% termő, s 8.5% terméketlen.

Termő területe következőleg oszlik meg:

Szántóföld és kert	---	---	---	48.5%
Rét-legelő	---	---	---	17.7 "
Erdő	---	---	---	95.3 "
Termő föld	---	---	---	91.5%
Terméketlen	---	---	---	8.5%

A német birodalom évenként átlag 124 millió mm. gabonaneműt természet a művelés alá fogott széles kiterjedésű, de nem mindig jöminőségű területeken. De ezzel belsükségletét csak kivételesen tudja fedezni. Egyes területek állandó bevételre szorulnak. A gabonaneműek mellett fontos terményei még: komló, len, kender, dohány. A kertészet egyes vidékeken nagyon kifejlett, kerti vetemények magkereskedése virágzó. A gyümölcstermesztés különösen a déli és nyugati részekben a kifejlés magas fokára emelkedett, ugyanott a bortermés évi átlaga 1½ millió hektoliterre tehető. Erdei a faszükségletet jó részben fedezik, de a rét és legelő aránylag csekély kiterjedése mesterséges takarmány előállítására utal, a szükséges állatállomány fenntartására.

A német birodalom területén az utolsó adatok alapján volt: ló 3.3 mill. (erős testes fajok); szarvasmarha 15½ mill.; juh 25 mill.; kecske 2.3 mill.; sertés 7 mill. (baromfityénység, méhészet, csigahizlálás).

A bányászat a birodalom egyes területein (Szilézia, Szászország, Thuringia, a Harz- és Rajnai-palahegységben) nagyon virágzó. A bányászat főtárgyai: arany, ezüst, réz, vas, ólom, cink, só, kőszén.

Arany 380 $\frac{kg}{m}$; ezüst 186,989 $\frac{kg}{m}$; réz 148,000 mmázsa; vas 29 mill. mmázsa, ólom 912,000 mmázsa, só 1.8 mill. és szén 615 mill. mmázsa. (Mangan, antimon, kobalt, kali-só sat., tőzeg.)

A műipar terén nagyon kifejlett a vasmű-, aczél- és gépipar. A zeneszerek (orgona) készítése régóta meggyökerezett. Papírgyártás

és agyagcikkék előállításában a német birodalmat illeti az első hely az európai államok sorában. Említendő továbbá a gyors fejlődésnek indult gyapju és gyapot feldolgozására irányzott ipar; ruha- és feherneműek gyári készítése; csipkekészítés; len- és kenderfeldolgozás; üveggyártás, faneműek feldolgozása és fonatok készítése. Malomipar, czukorkészítés és finomítás, sörgyárak (39 millió hektoliter), szesz. Dohánygyárak; vegytani termelvények, gyufa- és festék-készítés.

Pénzegység a mark à 100 pfennig = 50 kr. Súlymérték a mázsa, à 100 font, à 50 lat, à 10 gram = 50 kilogram. Hosszmérték a méter. Űrmérték 1 hordó à 100 kanta, à 2 schoppen = 100 liter.

A német birodalom bevitelének átlagos évi értéke 1495 mill. forint; a kivitel 1520 mill. frt értéket képvisel. Az ipart és kereskedelmet előmozdító eszközök közül említendők: Vasutak: 34,676 $\frac{7}{m}$; 4509 kereskedelmi hajó (köztök 458 gőzös). több mint 1 mill. tonna tartalommal. A távíró hossza 74.313 $\frac{7}{m}$ — 10,893 állomással; a postaállomások száma 11,088. Egy lakosra jut évenként 19 levél és 10 újság; 1 távirat 2.4 lakosra esik.

Az ipar és kereskedelem szolgálatában áll mintegy 260 bank és pénzüintézet — 723 mill. frt. befizetett tőkével. A papírpénz kibocsátási jogot az 1885-ben alapított birodalmi bank mellett még más 18 bank gyakorolja.

A takarékpénztári betétek összege: 1.375 mill. forint.

A német birodalom lakosai.

A német birodalom lakossága 45.234,061 főre rug. Ezen lakosok — mintegy $3\frac{1}{2}$ millió szláv, $\frac{1}{4}$ millió franczia, kevés dán s szórványosan lakó ($\frac{1}{2}$ millió) zsidó kivételével — mind németek. A németeket kiválólag kitartó szorgalom jellemzi; a német kevéssel éri be s céljait szívós kitartással igyekszik elérni. Jellemre nézve az éjszaki és déli németek között lényeges különbség észlelhető: amaz inkább magába zárt, barátságtalan, egyhangú, az utóbbi nyílt, bőbeszédű, barátságos; amaz kevély s különösen az újabb időben pöffeszkedő s visszataszító modorú, az utóbbi szerény s idegenekhez is szívesen ragaszkodó. Az életmód az egyes vidékek szerint nagyon különböző, de a csendes családi élet és kényelmes otthonosság szeretete mindenütt feltalálható.

Vallásra nézve a lakosság az éjszaki részekben túlnyomólag protestáns, délen a többség katolikus.

A protestáns egyház szervezete a német birodalom egyes államaiban különböző: vannak államok, hol az egyház presbyteriális — mások, hol synodális — s ismét mások, hol consistoriális szervezettel bír.

A katolikus egyház élén 5 érsek és 20 püspök áll; van továbbá 1 apostoli vicariatus. A világi papok száma 19.251; szerzetes: 1699, apáca: 13.204.

A közoktatásügy a kifejlés magas fokára emelkedett.

A közoktatás szolgálatában áll mintegy 57,000 népiskola, — 7 mill. tanulóval. 1100 különféle (Gymnasium, Progymnasium, Real-Gymnasium, reáliskola, II. fokú reáliskola, polgáriskola s. a. t.) középiskola, 231,009 tanulóval. Az egyetemek száma 21, rendszerint 4 facultással (theologiai, jogi, orvosi és bölcsészeti). Az egyetemeken tanít 2000 tanár; a hallgatók száma a 25,000-et

megközelíti. 9 müegyetem. (5 vagy 6 szakosztálylyal) 430 tanárral s 4000 tanulóval. A szakiskolák közül említendő: 174 tanítóképezde; 21 kath. papnövelde, számos természettudományi, anatómiai, sebészi, gyógyszerészeti s állatgyógyászati intézet; kereskedelmi, ipar, bányászati, erdészeti, mezőgazdasági, katonai, művészi, hajózási sat. akadémiák és intézetek.

Állami szervezet.

A német birodalom alkotmánya az 1871. Aprilis 16-áról kelt alkotmányokmány által van meghatározva. Ezen okmány értelmében a német államok szövetsége a «német birodalom» nevet viseli. A szövetség czélja a közös védelem s a német nép jólétének emelése; ennek alapján a német birodalom akármelyik államának polgára, akármely másik német állam területén is belföldinek tekintetik.

A szövetség élén áll a porosz király, ki mint a szövetség feje a német császári czímet viseli (I. Vilmos).

A birodalom közösnek elismert czímere a porosz sas a vas kereszttel. Színei: fekete-fehér-piros.

A birodalomban a törvényhozás tisztét a birodalmi gyűlés gyakorolja. Ez az összes német nép képviselőtestülete, melynek általános és közvetlen választás által 3 évre kiküldött képviselőit, a császár minden évben Berlinbe hív össze tanácskozássra.

A birodalmi képviselőházba választ.

Poroszország	236 képviselőt	Elszász-Lothringia	15 képviselőt
Bajorország	48 „	Baden	14 „
Szászország	23 „	Hesen	9 „
Württemberg	17 „	Mecklenburg-Schwerin	6 „

Sz.-Weimar, Oldenburg, Braunschweig, Hamburg hárm-at-hárm-at, Sz.-Meiningen, Sz.-Koburg-Gotha, Anhalt kettőt-kettőt, a többi állam egyenként egyet-egyet. Összesen: 397 képviselő.

A birodalmi gyűlés elé terjesztendő törvényeket a szövetségi tanács készíti elő s ugyanaz ellenőrzi azok végrehajtását. A császár által kinevezett s az államkancellár elnöklete alatt álló 58 tagú szövetségi tanács 9 szakosztályra oszlik,

A szövetségi tanács tagjai közül van 17 porosz, 6 bajor, 4—4 szász és württembergi, 3—3 bádeni és heszeni, 2—2 mecklenburg-schwerini és braunschweigi s 17 a többi államból.

Ha a szövetség egyes tagjai a szövetség iránt vállalt kötelezettségöknek meg nem felelőnek, a szövetségtanács által elhatározott s a császár által eszközözendő végrehajtás alá esnek.

A szövetség közös ügyeinek legfelsőbb vezetésével az államkancellár van megbízva; alatta áll az állami kancellária, a külügyi hivatal s a birodalmi bank igazgatása. Szinte az ő ellenőrzése alatt működik a legfelsőbb tengerészeti hatóság, a posta-, táviró- és vasúti főhivatal s a birodalmi legfelsőbb számvevőség. A szárazföldi hadsereg ügyeit Porosz-, Bajor-, Szászország és Württemberg megfelelő miniszteriumai viszik.

A birodalom kiadásai (295 millió fr.) az egyes államok arányos járulékaiból fedeztetnek.

A birodalmi államadósság 232 millió frt.

A hadsereg hadi létszáma 1.507,909 (3.33%) főre rug; a hadi tengerészet 108 különféle hajóból áll — 571 ágyúval s 224 mitrailleur-zel. A folyókon való szolgálatra van 4 hadi hajó — 6 ágyúval.

A hadkötelezettség a betöltött 20-ik életévtől kezdve 12 évre terjed; a védkötelezettség a betöltött 17 és 42-ik évi időtartamra terjed.

A birodalom fővárosa: *Berlin* (1.122,000 lak.)

A német szövetséget következő államok képezik:

1. A porosz királyság.

(Nagysága: 348,253 $\square \frac{7}{m}$. Lakosainak száma: 27.279,111. Főváros: Berlin 1.122,330 l.)

Poroszországban a törvényhozás tiszte a király (I. Vilmos) és országgyűlés között oszlik meg. Az országgyűlés áll az urak és képviselők házából.

Amannak tagjai részint örökösödés, részint királyi — élethossziglanra terjedő — kinevezés által jutnak e tisztokhoz. A szám szerint 433 képviselőt választott választás által 3 évre választatik.

Választó minden önálló 24 éves porosz; választható minden 30 éves választó, ki legalább egy év óta Poroszország állandó lakosa.

A királyságot képező tartományok önkormányzására vonatkozó intézkedést a tartományi gyűlések határozzák meg.

A közigazgatás élén 9 királyi miniszter áll. Az egyes tartományok közigazgatásának élén áll a főelnökség (Ober Præsidium), melynek a tartomány kormánya van alárendelve.

Pénzügyi tekintetben az állam kiadásai 542 millió forintra rúgnak. A folyton növekvő adósság most már 1029 millió forintra emelkedett.

A porosz királyság rendjelei: a fekete sas rendjele; a hohenzollerni királyi házi rendjel (4 oszt.); a jeruzsálemi sz. János-rend; a johanniták rendje (4 oszt.); a Luiza-rend (2 oszt.); pour le mérite rendjele (2 oszt.); a vörös sas rend (4 oszt.); a vaskereszt rendje (3 oszt.); a vörös kereszt rend (3 oszt.); a hohenzollerni fejedelmi házi rendjel.

Borosló 273,000, Köln 144,000, Majna melletti Frankfurt 146,000. Königsberg* 140,000, Hannovera 122,000, Magdeburg 137,000, Danzig* 108,000, Barmen 96,000, Altona* 106,000, Elberfeld 93,000, Düsseldorf 95,000, Stettin* 91,000, Aachen 85,000, Krefeld 73,000, Posen 66,000, Halle 71,000, Dortmund 66,000, Essen 57,000, Kassel 58,000, Potsdam 48,000, Erfurt 53,000, Odera melletti Frankfurt 51,000, Görlitz 50,000, Wiesbaden 50,000, Kiel 43,000, Elbing* 35,000, Stralsund* 29,000, Bonn 31,000, Münster 39,000 sat.

2. A bajor királyság.

(Nagyság: 75,859 $\square \frac{7}{m}$. Lakosok: 5.284,778. Főváros: München 230,000 l.)

A törvényhozás tisztét a királylyal (II. Lajos) a két kamarából álló országgyűlés gyakorolja.

A felsőház örökös s érdemek alapján a királytól élethossziglanra kinevezett tagokból áll. A képviselőház 159 tagja, 6 évre, közvetve választatik.

Alapválasztó minden adózó, önálló bajor polgár; választónak megválasztható minden 25 éves alapválasztó; képviselőnek megválasztható minden 30 éves alapválasztó.

A kormányzás élén 6 felelős miniszter áll. A közigazgatást a királyság 8 kerületében egyenként a 2 szakosztályra osztott tartományi kormány gyakorolja.

Pénzügyi tekintetben: állami kiadás 114 mill. forint. Adósság: 670 mill. forint.

A bajor királyság rendjelei: Sz. Hubert és Sz. György rendje (2 oszt.); Miksa-József rendjel (3 oszt.); Sz. Mihály (5 oszt.); Miksa-rendjel (2 oszt.); a bajor korona rendje. (5 oszt.) s a Lajos rend (2 oszt.); azután a katonai érdemrend (5 oszt.) s a királyné által adományozható Sz. Erzsébet és Sz. Theresia rendjele.

Nürnberg 99,000. Ágosta 61,000, Würzburg 51,009, Regensburg 31,000, Bamberg 29,000, Bayreuth 21,000 sat.

3. Württemberg királyság.

(Nagyság: 10,503 $\square \frac{1}{m}$. Lakosok: 1.971,113. Főváros: Stuttgart 117,000 l.)

A törvényhozás tisztét a királylyal (I. Károly) a két kamarából álló országgyűlés gyakorolja.

A felsőház tagjai vagy örökösödés, vagy királyi kinevezés által jutnak a törvényhozás tisztéhez. A képviselőház tagjai 6 évre választatnak.

Tagjai: 13, a nemesség által választott képviselő, 6 prot. superintendens, az országos püspök, a káptalan 1 képviselője, a hivatal szerint legidősebb kath. dékán, az országos egyetem kancellárja, a városok 7 képviselője, s 63 a vidéki községek lakói által választott képviselő. Összesen: 93 képviselő.

Az országgyűlés minden harmadik évben gyűl össze tanácskozásra.

Az ország kormányát 6 felelős miniszter viszi; alattok áll a 4 kerületnek kerületi kormánya.

Az állam kiadása 27 mill. forintban van megállapítva. Adósság: 212 mill. forint.

Rendjelek: a württembergi korona rendje (4 oszt.); a katonai érdemrend (3 oszt.); a Frigyes-rend (5 oszt.); az Olga-rend.

Ulm 32,000, Esslingen 19,000, Kannstadt 16,000. Reutlingen 16,000, Tübinga 10,000 sat.

4. A szász királyság.

(Nagyság: 14,992 $\square \frac{1}{m}$. Lakosok: 2.972,805. Főváros: Drezda 220,000 l.)

A törvényhozást a király (Albert) mellett a két kamarából álló országgyűlés gyakorolja.

A felsőház tagjai született, kinevezett és választott törvényhozók. A képviselőtestület 80 tagból áll.

Ezekből 35 a városok s 45 a vidéki választók által választatik. A képviselőház egy harmada két évenként kilép s új tagokkal pótoltatik. A választói jog censushoz s a betöltött 25-ik évhez van kötve. Választható minden 30 éves választó.

Az országgyűlés rendszeren minden második évben ülésezik.

A kormányzást 6 királyi miniszter gyakorolja; alattok áll a 4 kerületnek kapitánya.

Az állam bevételei 33 mill. forintban vannak megállapítva; az állam-adósság: 336 mill. frt.

Rendjelek: A szász korona rendjele: Sz. Henrik rendje (4 oszt.); Érdem-rend (5 oszt.); Albrecht-rend (5 oszt.); Szidónia-rend.

Lipce 149,000, Chemnitz 95,000, Freiberg 25,000, Zwickau 35,000 sat.

5. Baden nagyhercegség.

(Nagysága: 15.269 $\square \frac{\%}{m}$. Lakosok: 1.570,254. Főváros: Karlsruhe 49,000 l.)

A törvényhozó tisztet a nagyherceg mellett (Frigyes) a két kamarából álló törvényhozó testület gyakorolja. A kormányzást 3 felelős miniszter viszi.

A felsőház áll örökös tagokból, egy élethossziglanra kinevezett prot. főpapból, 8 — nyolcz évre választott nemesből, 2 — négy évre választott egyetemi képviselőből s 8 — a főherceg által élethossziglanra kinevezett tagból. A képviselőháznak 63 tagja közvetve választatik 4 évre. Választónak megválasztható minden önálló 25 éves polgár; választható minden 30 éves választó. A törvényhozó testület minden 2 évben ülésezik.

Az állam kiadása 20 millió forintban van megállapítva. Adósság: 185 mill. forint.

Rendjei: a hűség házi rendjele; a Károly-Frigyes-rendjel (3 oszt.); a záhringi oroszlán-rendjel (6 oszt.).

Heidelberg 24,000, Mannheim 53,000. Pforzheim 23,000, Konstanz 11,000 sat.

6. Meklenburg-Schwerin nagyhercegség.

(Nagyság: 13.303 $\square \frac{\%}{m}$. Lakosok: 577,055. Uralkodó: II. Ferdinand-Ferencz. Főváros: Schwerin 30,000 lak.).

7. Meklenburg-Strelitz nagyhercegség.

(Nagyság: 2,929 $\square \frac{\%}{m}$. Lakosok: 100,269. Uralkodó: Ferdinand-Vilmos. Főváros: Új-Strelitz 9,000 lak.)

A két főhercegség együttes rendjei állanak a lovagokból s a vidék 48 községének polgármestereiből. Ezek évenként felváltva Sternberg és Malchin városokban tanácskoznak. Az országos ügyek vezetését az országos directorium gyakorolja. Ratzeburgnak külön (21 tagból álló) képviselőtestülete van. A kormány élén áll 4 miniszter. A közigazgatásban a nagybirtokosoknak széles jogkör van biztosítva.

Mecklenburg-Schwerin kiadásai 7 mill. frt — adósságai 11 mill. forintra rúgnak. Mecklenburg-Strelitz kiadásai 2 $\frac{1}{2}$ mill., adósságai 3 mill. forintot tesznek. Mindkét főhercegség közös rendjele: a vend korona rendje (4 oszt.).

8. Hessen-Darmstadt nagyhercegség.

(Nagyság: 7680 $\square \frac{\%}{m}$. Lakosok: 936,340. Uralkodó: IV. Lajos. Főváros: Darmstadt 40,000 lak.)

A törvényhozó testület 2 kamarából áll.

A felsőháznak vannak örökös és kinevezett tagjai, az utóbbiak között a prot. és kath. egyház kinevezett képviselője. Az alsóház 50 tagja 6 évre, közvetve választatik. A törvényhozó testület legalább minden harmadik évben ülésez.

A három tartományra osztott terület kormánya élén 4 felelős miniszter áll.

Az állam kiadásai 8½ mill., az adósság 19 millió forintot tesznek. Rendjelek: az arany oroszlán házi rendjele. A Lajos rendjel (5. oszt.); nagylelkű Fülöp rendjele (5. oszt.).

9. Oldenburg nagyhercegség.

(Nagyság: 6,420 □ $\frac{7}{10}$ m. Lakosok: 337,478. Uralkodó: Péter. Főváros: Oldenburg 18,000 lak.)

A törvényhozó testület csak egy kamarából áll. A kormányzást az 5 szakosztályból álló miniszterium viszi.

A 34 tagból álló képviselőtestület 3 évre, közvetve választatik. Választó minden 25 éves önálló, adót fizető polgár. Választható minden alapválasztó.

Az állam kiadásai 3½ mill., adósságai 19 millió forintra rúgnak. — Rendjel: Péter-Frigyes-Lajos érdemrendje (4 osztályllyal s 6 fokozattal).

10. Szász-Weimar-Eisenach főhercegség.

(Nagyság: 3,592 □ $\frac{7}{10}$ m. Lakosok: 309,577. Uralkodó: Károly-Sándor. Főváros: Weimar 19,000 lak.)

A képviselőtestület három évre választott s rendesen minden 3 évben egyszer behivatni szokott, tagokból áll.

A képviselőtestületbe a nemesség választ 1 tagot, négyet a legalább 1000 tallért jövedelmű birtokok birtokosai, ötöt azon választók, kik 1000 tallér évi jövedelmet tudnak felmutatni s 21-et közvetett választás által a vidék választói.

A kormányzást 4 miniszter, a közigazgatást az 5 közigazgatási kerületben a járási igazgatók gyakorolják.

Az állam kiadásai 3 mill., adósságai 3½ mill. forintra rúgnak.

Rendjel a Szász-Erneszt-féle házi rendjel — 5 osztályllyal.

11. Braunschweig hercegség.

(Nagyság: 3690 □ $\frac{7}{10}$ m. Lakosok: 349,367. Uralkodó: Vilmos t. Főváros: Braunschweig 75,000 l.)

A kormányzást az államminiszterium gyakorolja. A tartomány 6 kerületének élén állanak a kerületi igazgatóságok.

A 46 képviselő közül: 10 a városok, 12 a vidék, 21 a legtöbb adót fizetők közül választatik: 3-at pedig az ev. papság a maga kebeléből választ. A legtöbb adót fizetők és papok választása közvetlen, a többi választások közvetettek. A választás 6 évre szól. Választható minden 30 éves választó. A törvényhozó testület minden 3 évben ülésezik.

Az állam kiadásai 5½ millióra, adósságai 41 millió forintra rúgnak.

Rendjel: Oroszlán-Henrik 4 osztályú rendjele.

12. Szász-Meiningen herczegség.

(Nagyság: 2468 □ $\frac{7}{m}$. Lakosok: 207,075. Uralkodó: II. György. Főváros: Meiningen 11,000 l.)

A 4 kerületre osztott tartományban az állam-miniszterium az országos tanácsnokok által gyakorolja a közigazgatást.

A képviselők közül 4-et a legtöbb adót fizető (20 tallér) birtokosok, 4-et a legtöbb szeminárykereseti adót fizetők, 16-ot a vidék választ, még pedig közvetlenül és 6 évre. Választható minden 25 éves választó. A törvényhozó testület minden harmadik évben ülésezik.

Az állam kiadásai 2 mill., az adósság 6 mill. forintot tesznek.

Rendjel: a Szász-Erneszt-féle, 5 osztályra osztott, rendjel.

13. Anhalt herczegség.

(Nagyság: 2347 □ $\frac{7}{m}$. Lakosok: 232,592. Uralkodó: Frigyes. Főváros: Dessau 23,000 l.)

Országos miniszterium s 5 kerületi igazgatóság.

A törvényhozó testületbe a herczeg 2 tagot nevez ki 6 évre, 8-at választanak a legtöbb adót fizető birtokosok, 2-öt a legtöbb adót fizető iparosok, 14-et a városok, 10-et a vidék lakossága. Választható minden 25 éves választó. A választás közvetett s 6 évre szól. Ülésezés minden 3-ik évben. Kiadás: 5 mill. forint. Adósság: 2 millió forint. Rendjel. Medve-Albert rendje (5 oszt.).

14. Szász-Kóburg-Gotha herczegség.

(Nagysága: 1968 □ $\frac{7}{m}$, Lakosok: 194,716. Uralkodó: II. Ernő. Főváros: Gotha 26,000 l. [Koburg.])

Az egyesített két herczegségnek külön-külön van törvényhozó testülete. Két osztályra osztott miniszterium, 4 országos tanács-hivatallal.

Koburg képviselőtestülete 11, Gothaé 19 — közvetve 4 évre választott képviselőből áll. Választó minden 25 éves, választható minden 30 éves állampolgár. Közös ügyek elintézésére a külön tanácskozó testületek összeülnek és együttesen határoznak. A törvényhozó testületek minden második évben tanácskoznak.

Állami kiadás: 2½ mill. frt. Adósság: 5½ mill. frt. Rendjel: a Szász-Erneszt-féle érdemrend (5 oszt.).

15. Szász-Altenburg herczegség.

(Nagysága: 1323 □ $\frac{7}{m}$. Lakosok: 155,036. Uralkodó: Ernő. Főváros: Altenburg 26,000 l.)

3 osztályra osztott miniszterium, 3 országos tanács-hivatallal.

A képviselők közül 9 a legtöbb adót fizetők, 9 a városokból, 12 a vidékből közvetlenül 3 évre választatik. Választható minden 25 éves választó, ki 3 év óta az országban állandóan tartózkodik. A törvényhozó testület a 3 év alatt csak egyszer ülésezik.

Kiadás: 1½ mill. forint. Adósság: ½ mill. forint.

Rendjel: Szász-Erneszt-féle (5 oszt.) érdemrend.

16. Lippe-Detmold fejedelemség.

(Nagyság: 1188 □ $\frac{7}{m}$. Lakosai: 120,246. Uralkodó: Waldemár. Főváros: Detmold 8000 l.)

Minisztérium s az alatta álló világi és egyházi kormány 13 alárendelt fejedelmi hatósággal.

A képviselőház áll a lovagok, 7 küldöttjéből, a városok 7 küldöttjéből és a vidéki lakosság szintén 7 — hat évre közvetlenül választott képviselőiből. A választás a 25-ik, a választathatóság a 30-ik életévhez van kötve. A törvényhozó testület minden 2-ik évben ülészik.

Állami bevétel és kiadás: $\frac{1}{2}$ mill. forint. Adósság: $\frac{1}{2}$ mill. forint.

Rendjel: A 3 fokú érdemkereszt.

17. Waldek-Pyrmont fejedelemség.

(Nagyság: 1121 □ $\frac{7}{m}$. Lakosok: 56,522. Uralkodó: György-Viktor. Főváros: Arolsen 2000 l.)

A kormányzást gyakorolja a Poroszországtól kinevezett országos directorium, a 4 kerület közigazgatását viszik a kerületi hivatalok.

A választás közvetett. Választható minden 30 éves választó. A választás 3 évre szól. A 15 tagból álló törvényhozó testület évenként tanácskozik.

Bevétel és kiadás: $\frac{1}{2}$ mill. forint. Adósság: $1\frac{1}{4}$ mill. forint.

Rendjel: 3 osztályra osztott érdemkereszt.

18. Schwarzburg-Rudolstadt fejedelemség.

(Nagyság: 942 □ $\frac{7}{m}$. Lakosok: 80,296. Uralkodó: György. Főváros: Rudolstadt 8000 l.)

A kormányzást és közigazgatást a szükség szerint módosuló országos kormány viszi, 3 országos tanács-hivattallal.

A 16 tagból álló törvényhozó testület 4 tagját a legtöbb adót fizetők (40 tallér), a többi az adózó nép választja közvetlenül 3 évre. Választható minden 25 éves választó, ki egy év óta a fejedelemségben tartózkodik.

Bevétel és kiadás 970,000 forint. Adósság 2 mill. forint.

Érdemjel: 2-osztályú érdemkereszt.

19. Schwarzburg-Sonderhausen fejedelemség.

(Nagyság: 862 □ $\frac{7}{m}$. Lakosság: 71,107 lélek. Uralkodó: Károly-Günther. Főváros: Sonderhausen 6000 l.)

A törvényhozó-testület két évenként ülészik. Az 5 osztályra osztott országos minisztérium alatt 4 országos tanács-hivatal viszi a közigazgatást.

A törvényhozó testület áll 5 a fejedelem által élethossziglanra kinevezett, 5 a legtöbb adót fizetőktől s 5 az adózó polgároktól közvetve 4 évre választott képviselőiből. A választáshoz a 25-ik, a választathatáshoz a 30-ik életév szükséges.

Bevétel és kiadás $1\frac{1}{4}$ mill. forint. Adósság 1.7 mill. forint.

Érdemrend: 2 osztályú érdemkereszt.

20. Reuss fejedelemség (fiatalabb ág).

(Nagyság: $825 \square \%$ _m. Lakosok: 101,330. Uralkodó: XIV. Henrik. Főváros: Gera 27,000 l.)

A törvényhozó testület minden harmadik évben ülészik.

A kormányzást és közigazgatást a 6 osztályra osztott országos kormány gyakorolja. Alatta áll 2 országos tanács-hivatal.

A törvényhozó testület áll a reuss-köstrizi fejedelmi birtokosból, 3 a legtöbb adót fizetőktől s 12 a többi adózó lakosságtól közvetlenül, 3 évre választott képviselőből. A választás és választathatás a 25-ik életévhez van kötve.

Allami bevétel és kiadás: 627,000 forint. Adósság $\frac{1}{2}$ mill. forint.

Érdemrend: 3 osztályú érdemkereszt s a reussi fejedelmi arany és ezüst-érdemkereszt.

21. Schaumburg-Lippe fejedelemség.

(Nagyság: $339 \square \%$ _m. Lakosok: 35,374. Uralkodó: Adolf-György. Főváros: Bückeburg 5000 l.)

A törvényhozó-testület évenként ülészik.

Országos kormány számvevősséggel és consistoriummal s 3 fejedelmi hivatallal.

A törvényhozó testületbe a fejedelem 2 tagot kinevez, egyet kiküldenek a lovagi birtokok birtokosai, egyet a papok, egyet a hivatalban levő jogászok, orvosok és tanítók, 3-mat a városok s hetet a vidéki községek — közvetlenül választva 6 évre.

Bevétel és kiadás: 298,000 frt. Adósság: 813,000 frt.

Háromosztályú érdemkereszt.

22. Reuss fejedelemség (idősebb ág).

(Nagyság: $316 \square \%$ _m. Lakosok: 50,782. Uralkodó: XXII. Henrik. Főváros: Greiz 15,000 l.)

A kormányzást és közigazgatást a 3 osztályra osztott országos kormány viszi, 1 országos tanács-hivatallal.

A törvényhozó testület tagjai közül 3-at kinevez a fejedelem, kettőt választanak a lovagi birtokok birtokosai, hármat a városok, négyet a vidéki községek, közvetlenül, 6 évre.

Allami bevétel és kiadás: 360,000 forint. Adósság 495,000 forint.

Két osztályra osztott érdemkereszt.

23. Hamburg szabad város.

(Nagyság $409 \square \%$ _m. Lakosok: 453,869.)

A leginkább jogászokból és kereskedőkből és pedig számszerint 18 választott tagból álló senatus gyakorolja a végrehajtó-hatalmat s vele együtt a polgárság 100, 6 évre közvetlenül, titkos szavazat által választott tagja a törvényhozást. A kormányzást a senatus által min-

den szakra külön kinevezett tagjai gyakorolják. A közigazgatást a városi hatóság viszi, élén a városi (2) polgármesterrel.

Évi bevétel és kiadás: 16 $\frac{1}{2}$ mill. forint. Adósság: 70 mill. forint.

24. Lübek szabad város.

(Nagyság: 298 □ $\frac{7}{m}$. Lakosok száma: 63,571 lélek.)

A végrehajtó-hatalmat a 14 tagból álló senatus gyakorolja. Ennek 8 tagja tudós (6 jogász) s 6 nem tudós (5 kereskedő). A törvényhozó-tisztet a senatussal egyetemben a polgárság 120 — hat évre választott — képviselői gyakorolják. A városi hatóság élén áll a polgármester.

Évi bevétel és kiadás: 1.4 mill. forint. Adósság: 11 $\frac{1}{2}$ mill. forint.

25. Bréma szabad város.

(Nagysága: 255 □ $\frac{7}{m}$. Lakosai: 156,732.)

Itt is az állam élén a 17 tagból álló senatus áll; törvényhozó-tisztet vele a polgárság 150 — hat évre választott — képviselője gyakorol. A városi hatóság elnöke a (2) polgármester.

Évi bevétel és kiadás: 6 mill. forint. Adósság 41 mill. forint.

26. Elzász-Lotharingia birodalmi tartomány.

(Nagysága: 14,508 □ $\frac{7}{m}$. Lakosok: 1,566,670. Főváros: Strassburg 104,000 lak., Metz 45,000 lak.)

E tartományra nézve a törvényhozást a birodalmi gyűlés gyakorolja. Közigazgatási kérdések megbeszélésére van egy 58 tagból álló országos bizottság, melynek tagjai három évre választatnak. Ülési nem nyilvánosak, határozatai nem jogérvényesek.

A kormányzás és közigazgatás élén áll a birodalmi kancellár; a birodalmi kancelláriában tehát e terület ügyeinek egy külön osztály van berendezve. A birodalmi kancellár alatt áll a strassburgi főelnökség, mint feje az alantabb közigazgatási közegeknek.

A tartomány bevételei és kiadásai 20 mill. forintban vannak megállapítva. — Államadósság 10 mill. forint.

A német birodalom befolyása Európán kívüli területekre.

A német birodalom — mint állam — Európán kívüli területekre sohasem gyakorolt tényleges befolyást. Mindazonáltal neki is volt része Európán kívül fekvő területek ellen intézett háborúkban, ha nem is közvetlenül, legalább közvetve. A keresztes hadjáratokban fontos szerepet játszott; V. Károly hadjárataiban tényleg részt vett s Amerika nagyobb részének a spanyolok általi meghódításában, azon

szoros kapcsolatoknál fogva, melyek akkor Spanyol- és Németország között léteztek, szinte — bár közvetve — része volt.

Azonkívül a német birodalom egyes részeinek túlnépesedése folytán, évenként tömeges kivándorlások történnek Európán kívüli területekre, nevezetesen Amerikába. Ott a német elem már most is egyes államokban befolyást gyakorol a közügyekre, a nélkül azonban, hogy mint német az anyaország esetleges terjeszkedési vágyainak alapul szolgálhatna. A német birodalom legeslegújabb időben szinte gyarmatpolitikát kezd üzeni, melynek már is látható eredményei vannak, kivált Afrika partvidékein s Ausztrália egyes szigetein.

C) Liechtenstein fejedelemség.

A liechtensteini fejedelemség 1719-ben a schellenbergi és vaduzi uradalmakból keletkezett. Fekszik a Rajna jobbpartján a sz.-galleni és graubündteni kantonok s Vorarlberg osztrák tartomány között. — A fejedelemség területe hegyvidék. Nagysága $178 \frac{1}{2}$ $\frac{1}{m}$. Lakosainak száma 9,124 lélek. Ezek nyelvökre nézve németek, vallásra nézve róm. katolikusok s állattenyésztéssel s földműveléssel foglalkoznak.

A fejedelemség törvényhozó-testülete 15 tagból áll, közülök hármat a fejedelem (II. János) nevez ki, a többi közvetve választatik. A törvényhozó-testület minden évben ülésez. A fejedelem rendesen Bécsben lakik, de a kormányközegek most már a fejedelemségben vannak.

A fejedelemség 1852-ben s ujólag 1864-ben Ausztriával vám-szövetséget kötött s közigazgatási s törvénykezési tekintetben is a szomszéd osztrák területek kiegészítő részét képezi.

A bevételek fedezik a kiadásokat. Államadósság csekély (114,000 forint). Haderőre nincs szükség.

Főváros: *Vaduz* (1001 l.

HARMADIK FEJEZET.

KÖZÉP-EURÓPA DÉLKELETI RÉSZÉ.

A) Az osztrák-magyar monarchia.

(Az osztrák örökös tartományok és a magyar királyság.)

Történelmi áttekintés.

Az osztrák-magyar monarchia két önálló államsoporthból áll, melyek az uralkodó személyének ugyanazonosságán kívül a közös külképviselet, közös védelem s az ezekre szükséges költségek közös fedezése — s még más alárendeltebb jelentőségű, de mindkét államot közösen érdeklő ügyek — által egymáshoz kapcsolvák. Más